

บทคัดย่อ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดีนั้น นอกจากมีแนวคิดเรื่องประสิทธิภาพในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม (Crime control) และแก้ไขปรับปรุงให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีเข้าสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพแล้ว ยังต้องมีมาตรการที่ให้ความคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคล (Due Process) ที่เข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการในทุกขั้นตอนด้วย

ดังนั้น ประสิทธิภาพหรือความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมนั้นย่อมขึ้นอยู่กับการประสานหลักการที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับหลักปฏิบัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และเข้ากับความเป็นจริงในการบังคับใช้กฎหมายและการดำเนินคดีอาญา ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงดุลยภาพที่เหมาะสมระหว่าง “หลักการควบคุมอาชญากรรม” (Crime Control) กับ “หลักนิติธรรม” (Due Process)

ถึงแม้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จัดอยู่ในระบบประมวลกฎหมายแบบระบบ Civil Law ก็ตาม ซึ่งโดยหลักการแล้ว ถือว่าการดำเนินการในชั้นสอบสวนและฟ้องร้องเป็นกระบวนการเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนของการตรวจสอบให้ได้ความจริงอย่างแท้จริงโดยเจ้าพนักงานก่อนขึ้นพิจารณา (Pre-Trial Stage) แต่ในส่วนนี้กฎหมายของประเทศไทยกลับไปวางโครงสร้าง ในลักษณะที่แบ่งแยกส่วนให้การสอบสวนและการฟ้องร้อง แยกขาดจากกันไปโดยเด็ดขาด โดยให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการดำเนินการและควบคุมการสอบสวน โดยปราศจากการตรวจสอบที่เพียงพอจากองค์กรอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรม

ในระบบอัยการสากล พนักงานอัยการจะเข้าควบคุมการสอบสวนตั้งแต่เริ่มดำเนินคดี ทั้งนี้ เพราะอัยการจะต้องนำคนขึ้นสู่การพิจารณาของศาลในที่สุด จึงชอบที่พนักงานอัยการจะเข้าดำเนินคดีได้ตั้งแต่ต้น อัยการจึงเป็นผู้ที่มีอำนาจและหน้าที่ในการควบคุมการสอบสวนคดีอาญา แต่ก็มีได้หมายความว่าอัยการจะต้องเข้าไปดำเนินการสอบสวนคดีเองทุกเรื่อง แต่อัยการจะต้องมีอำนาจที่จะเข้าไปดำเนินการสอบสวนคดี มีอำนาจที่จะเข้าดำเนินคดีเองได้ หรือเข้าควบคุมคดีได้ และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของอัยการในต่างประเทศกับอัยการของประเทศไทย ในเรื่องการตรวจสอบมาตรฐานการบังคับทางอาญา จะพบว่าอัยการของไทยไม่มีอำนาจในการตรวจสอบมาตรฐานการบังคับในทางอาญา เช่น หมายค้น หมายจับ ซึ่งผิดหลักสากลมาโดยตลอด

สำหรับบทบาทของศาลอาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการขึ้นพิจารณาคดี (Trial Stage) ถึงแม้ว่าตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ผู้เสียหายจะมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้ด้วย

ก็ตาม แต่เนื่องจากในการดำเนินคดีอาญาของไทยนั้นรัฐเป็นใหญ่ ดังนั้น โดยหลักการแล้วการดำเนินคดีอาญาของไทยจึงเป็น “หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” (State Prosecution) ที่องค์กรของรัฐทุกองค์กร มีหน้าที่ต้องตรวจสอบความจริงแท้ของเรื่องและต้องกระตือรือร้น (active) ในการตรวจสอบและค้นหาความจริง บทบาทในการตรวจสอบความจริงอย่างกระตือรือร้นนี้ ไม่เว้นแม้กระทั่งศาล เช่น ศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้ ตามมาตรา 175 หรือ การที่ศาลมีอำนาจสืบพยานได้ ตาม มาตรา 228, 229 ก็ดี ทำให้เห็นถึงบทบาทของศาลในการตรวจสอบความจริงทั้งสิ้น และแสดงให้เห็นบทบาทของความเป็นภาวะวิสัยของศาลด้วย

สำหรับการดำเนินคดีแพ่งนั้นจะใช้ “หลักความตกลง” (Negotiation Principle) ส่วนในคดีอาญานั้นใช้ “หลักการตรวจสอบ” (Examination Principle) ดังนั้น จึงไม่มีเรื่องหน้าที่นำสืบในคดีอาญาการสืบพยานเป็นหน้าที่ของศาล ฉะนั้น วิธีการสืบพยานในคดีอาญาโดยวิธีการถามค้าน (cross examination) ตามที่ปฏิบัติกันมาจึงปราศจากพื้นฐานทางกฎหมายรองรับ

สำหรับการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จะพบว่าบทบาทของศาลในการดำเนินคดีในชั้นพิจารณานี้ เป็นไปตามหลักที่ปรากฏในระบบ Civil Law ที่แท้จริง โดยศาลเป็นผู้สืบพยาน และมีบทบาทในการสืบพยานอย่างกระตือรือร้น (active role) ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้ตรงกับบทบาทของศาลที่ปรากฏอยู่ในระบบ Civil Law ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้น วิธีปฏิบัติของศาลไทยในคดีอาญาทั่วไปชั้นพิจารณาคดีที่วางตนเป็นกลาง โดยไม่ทำหน้าที่เป็นผู้สืบพยานนั้น น่าจะไม่ใช่ไปตามหลักการค้นหาความจริง (Examination System) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับระบบการดำเนินคดีอาญาทั่วไป ตามหลักของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วจะพบว่า

(1) ตามกฎหมายกำหนดให้ศาลเป็นผู้สืบพยาน หากในทางปฏิบัติศาลไม่ค่อยได้ดำเนินการตามบทบาทดังกล่าว แต่มักปล่อยให้ทำหน้าที่ของฝ่ายโจทก์ และฝ่ายจำเลยนำสืบพยาน และต่อสู้คดีกันระหว่าง 2 ฝ่าย โดยมีศาลทำหน้าที่เป็นกรรมการกลาง และมีบทบาทวางเฉย (passive role) เพียงแต่คอยกำกับให้การสืบพยานเป็นไปตามหลักเกณฑ์ ตามระบบการต่อสู้ระหว่างคู่ความ (Adversarial System) ซึ่งเป็นระบบการดำเนินคดีโดยประชาชน (Popular Prosecution)

(2) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศาลไม่จำเป็นต้องถือสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนเป็นหลักแต่ประการใด

ซึ่งจะเห็นได้ว่า กฎหมายไทยไม่ได้เป็นไปตามระบบการดำเนินคดีในประเทศที่ใช้ระบบ Civil Law ที่มีระบบการค้นหาความจริงโดยศาล (Examination System) ตามที่ควรจะเป็นแต่อย่างไร

ดังนั้น จากการศึกษาถึงประสิทธิภาพของระบบการดำเนินคดีชั้นเจ้าพนักงาน และชั้นศาล จึงอาจกล่าวได้ว่าตัวชี้วัดถึงความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรม ก็คือ ประสิทธิภาพในการควบคุมอาชญากรรมและสังคมที่มีความสงบสุขและเป็นธรรมนั่นเอง